

НЕВІДОМИЙ СПОГАД ТАРАСА ФРАНКА “ЯК ФРАНКО З СИНАМИ СПОРИВ”

Ольга НИЖНИК

заступник директора Міжнародного фонду Івана Франка

Готуючись до 130-річчя від дня народження Тараса Франка, ми почали планувати ювілейну експозицію в Квартирі-музеї родини Івана Франка у Києві. Серед численних рукописів і машинописів, які залишилися в квартирі, де жив Тарас Франко з родиною, мені впала в око одна папка, яка була без підпису і дати. До слова, Франків другий син усі свої рукописи ретельно підписував і датував.

На титульній сторінці була назва “Як Франко з синами спорив”. Сам титул привернув мою увагу. Не можу сказати про всю творчу спадщину Тараса Франка, але до цього часу чогось подібного я не натрапляла. Перші сторінки тексту вразили безпосередністю, невимушеністю, ширістю й оригінальністю. Це були зовсім інші спогади про Івана Франка, ніж ті, які мені доводилося читати до цього.

Не знаю, чи Тарас Франко колись публікував цей текст, але він, однозначно, заслуговує на оприлюднення для ширшого кола читачів. Тут Іван Франко постає зовсім іншим, ніж ми звикли його сприймати: домашнім, дуже простим і справжнім, який уміло використовує свої знання і батьківський авторитет, щоби виховати у синів цікавість до знань, прищепити моральні цінності та мудрі життєві засади. Цей образ відрізняється від образу суворого реаліста та революціонера-демократа, який нам насаджувала радянська пропаганда.

І хоча Тарас Франко назвав цю працю “Як Франко з синами спорив”, я би сказала, що ця робота не про суперечки з дітьми, а приклад татових повчань для синів, взірць батьківської ширості, чесності, справедливості і розсудливості.

Як кажуть, гумор – це одна із найпрекрасніших рис людини, яка відрізняє нас від інших мешканців планети. У родині Франків він був завжди, але мав свою специфіку. І в цих белетризованих споминах Тарас Франко не обходиться без властивого Франкам гумору. Він не приховує дотепність Тата і жартівливі поради Мама, свої витівки і доброзичливу іронію братів.

Вочевидь, ми маємо справу з домашніми одкровеннями одного зі синів Івана Франка, які ніколи не оголошувалися ані в колі друзів, ані на широкий загал. Тут згадується багато відомих людей і не завжди так, як ми звикли про них читати. Це

сімейне Франкове залаштування. І Тарас Франко дозволив нам туди заглянути через свій текст, який, на щастя, дійшов із минулого...

Я ще досі не впевнена, чи варто було публікувати цей матеріал. Чи когось не образить те, що відбувалося у будинку на вулиці Понінського, 4 у Львові, коли Іван Франко повчав свої уже дорослих синів? Чи не нанесе цей текст шкоди самому Франкові, якого я дуже люблю? Мене переконали, що велич і авторитет Івана Франка є неспростовними, а тому я вирішила оприлюднити ці дуже цікаві й оригінальні відкриття одного зі синів Івана Франка, які, без сумніву, можуть стати у пригоді усім батькам, які виховують своїх дітей.

Щодо самого матеріалу, то це 19 сторінок машинописного тексту з нечисленними правками, зробленими рукою Тараса Франка. У книжці збережено всі лексичні, граматичні, стилістичні й орфографічні особливості оригіналу, а також враховано правки автора. Ознайомившись із уже надрукованою бібліографією Тараса Франка та його епістолярною спадщиною, я не знайшла жодної інформації про ці спогади. А тому, знаючи, що Тарас Франко мав багато текстів і малюнків, які не публікувалися і про які він не згадував у своїх статтях і листах, припускаю, що ми маємо справу із втраченою частиною спогадів Тараса про Тата. І хоча текст був знайдений серед матеріалів, які мають стосунок до 1960 року, усе ж докладне датування спогадів змушує робити припущення, що Тарас Франко написав цей текст раніше. Можливо, під час роботи над книгою “Про батька”, тобто до 1956 року. Про те, що спогади “Як Франко з синами спорив” були частиною більшої праці, також свідчить і нумерація сторінок: індивідуальна – від 1 до 19, проставлена друкарським способом, і загальна – від числа 250 до 268, проставлена олівцем синього кольору зверху на кожній сторінці тексту. Інших текстів із аналогічною нумерацією наразі не знайдено, а цього матеріалу немає в опублікованих спогадах Тараса Франка. Чому ці фрагменти досі не публікувалися, залишається загадкою: або тодішня цензура не дозволила видавати такий фривольний текст про Великого Каменяра, або Т. Франко сам не захотів зробити його доступним....

На завершення додам декілька слів про Тараса Франка.

Крім загальновідомих фактів його біографії, особливу цінність мають спомини про Т. Франка, які розповів мені його син – Роланд: “Тато був надзвичайно толерантним і простим у розмові, він вражав своєю ерудицією, порядністю, правдивістю, інтелігентністю та почуттям гумору. Ніколи не нав’язував своїх поглядів і переконань, а тільки власним прикладом і працею впливав на наше виховання. Батько не тільки спортсмен, стрілець, філолог, учитель. Він автор підручників, віршів і переспівів з античного письменства, оповідань і гуморесок, спогадів про творчість Івана Франка, один із упорядників Франкового архіву й бібліотеки, але ще й художник. Так, він малював, і сьогодні його картини зберігаються в Квартирі-музеї родини Івана Франка у Києві. На жаль, батько так ніколи і не написав спогадів про себе, хоча міг і, можливо, хотів це зробити. Важка недуга обірвала його життя 13 листопада 1971 року”.

На долю Тараса Франка випало чимало випробувань, але бути сином українського генія було найскладнішим. Без сумніву, “Тарасище” з честю впорався із цією нелегкою ношею.

ЯК ФРАНКО З СИНАМИ СПОРИВ

Тарас Франко

Був у Івана Франка вроджений хист полемічний: любив сперечатися, переконувати, доводити. Вже в народній школі, ще більше в середній спорив з учителями, грився з катехетом. Пізніше під час університетських студій співжиття з М. Павликом на одній квартирі було для Івана Франка суцільною суперечкою, хоч були вони обидва товариші, одної професії філологічної і одних прогресивних переконань. Ще завзятіше спорив Іван Якович з людьми інших політичних і соціальних поглядів, як-от Партицький.

Це замилювання Тата до полеміки завважили і діти, як поросли в пір'я, набралися наук і були про себе високої думки. Нащадки Франкові, передусім сини, бо дочка, як найменша і середньої освіти до суперечок не вмішувалася, уважали своїм моральним обов'язком час від часу влаштовувати дорогому Татові полемічний бенкет.

Отож раз один син, якого ім'я не має принципового значення, заініціював мовознавчу дискусію.

– Тату, чому треба писати: третій, синій, народній, ранній, де в розговірній мові чується тільки тверді закінчення і де кожному чужинцеві, що вивчає нашу мову, краще мати до діла з одним закінченням прикметника?

– Ніяка мова, – відповів Тато загально, – не рахується з тим, що чужинцям вигідніше, а що ні. Граматика української мови признає м'які закінчення прикметників і відкидати їх може хіба такий дурачина як ти!

Син застидався і хотів легким коштом викрутитися з халепи.

– А я їх не відкидаю і навпаки гадаю, що як має такі закінчення польська і російська мова, то не може відставати й українська.

– Зовсім фальшива конклюдія, – сказав батько авторитетно.

– Ніяка мова не може орієнтуватися на другу мову, хоч би як їй близьку. Мовні явища існують самі собою і не піддаються ні теоріям учених, ні натискові влади. В розговірній мові ми тут у Галичині може й не живаємо м'яких закінчень прикметника, але більшість народу на сході любить їх, і літературна мова також не обходиться без них, але боюсь, що твоя тісна макітра не сприймає цього, хоч це для науки не має ніякого значення.

Як пес, підкуливши під себе хвіст, так відійшов засоромлений син.

Коли вийшла з друку свіжа збірка батькових віршів “Семпер Тіро” / 1906 / трапилася між ними в рубриці “Нові співомовки” каламбурна сатира “Що за диво?” про те, як сніг м е т е степами, козак матнею м е т е вулицю, голодний м е т е пироги / вареники / з миски і різні професії різно м е т у т ь, лиш м е т е л и к н е м е т е нічим.

Отож за того метелика ухопився один з синів вище згаданого Каменяра, завзявся попсувати Татову гру слів, притупити поанту і якщо вдасться, мов з бджоли жало, витягнути із співомовки невинно загострене жало. З цього виникла суперечка.

– Тату, адже метелик, по батькові і з діда-прадіда мотиль м е т е крилами, очевидно метафорно, і це признають усі ентомологи, а навіть прості, невчені люди це помічають, певно знають і достатньо осмислюють.

Тато не дався збити з пантелику.

– Мотиль – це польське слово, російське “бабочка”, англійське “баттерфлай”, українське літературне слово “метелик” і про це може сперечатися лише неук, тупоголовець, йолуп. І кожному крім тебе, шабедраци /драбе/, ясно, що та комаха без огляду на її назву і патронімікон не м е т е крилами, лиш махає і то доволі швидко. Хто там дальший?

Дальшого в той час не було, а ближчий, як холодною водою облита курка, змився і щез.

Таким робом нескладна і маловажна проблема, чи метелик насправді, очевидно переносно, мете крилами чи не мете ними, лишилася нерозв’язана.

Бавлючися з дітьми різної нації, чуючи на вулицях Львова кілька мов, переглядаючи і читаючи в бібліотеці Батька книжки, друковані кільканадцятьма мовами, діти великого філолога, річ природна, хотіли знати з найближчого і найбільш авторитетного джерела, від самого Батенька, котра – до чорта! – з тих численних мов безперечно найкраща і тим самим є або повинна бути панівною. Дітвацький запит висунув третій син, якому не судилося стати філологом, хоч письменником пробував бути.

– Тату, котра зі слов’янських мов є найкраща? – запитав синок тоном як найбільш улесливим і без задньої думки.

Батько, що був тоді в дуже добрім настрою, своїм звичаєм відповів швидко і рішучо, хоча все-таки виминаючо.

– Всі слов’янські мови є гарні.

– Та як же всі, коли в одній /мові/ аж роїться від “кше, пше, бже і рже”, а в другій важливі слова не мають голосного звука.

– Котрі ж це без голосного? – запитав батько, вдаючи зацікавлення.

– А ось хоч би “срп” /сербин/ або смрт. Припустім, що може бути тиха смерть, але ж від бомби вона голосна і не розумію, як може бути народ безголосий?

– Багато чого ти ще не розумієш і здається так таки не второпаш до кінця віку. Адже кожний народ найбільше любить свою рідну, хоч і бідну мову, і не вважає її гіршою від інших. Одному народові найбільше подобається в мові консонантизм, другому вокалізм, третьому сонорність, іншому багатство. – Але балакати про це хімікові, це всеодно, що горохом об стіну кидати. Де два другі філологи?

– Пішли на теніс.

– Гарзд, а ти куди збираєшся?

- Піду запитатися про мову ще когось мудрішого.
- Чому? – довідувався батько з легко в голосі прихованою іронією.
- Бо я гадаю, що крім суб'єктивних судів заінтересованих народів, повинні бути синтетичні, об'єктивні оцінки про всі мови взагалі, щоб кождий народ знав чи його мова гарна чи ні і чому.
- Над цим треба довго і серйозно попрацювати, а я не маю часу з тобою роздебендювати.

Пізніше сини, задоволити свої лінгвістичні потреби, перекинулися на літературознавство, щоб задоволити Батькові потреби полемічні.

– Тату, – сказав раз старший син. – Тато написав багато похвал про В. Стефаніка і Тато, і ніхто інший, назвав його абсолютним паном форми, між тим коли форма його образків дуже невибаглива, стиль важкий, мова “заболочена” діалектом, тенденція новел просякнута песимізмом, його важко чи...

– Гов! – крикнув Батько, втративши терпеливість. – Нащо і кому потрібне твоє пустомельство? Чи тебе хтось примушує читати Стефаніка?

– Але ж і жінки не годні його читати, – крайно незграбно боронився син.

– А хто може примусити, хоч би дівчину, коли кавалер не хоче? Чи можливе таке насильство? Для Стефаніка непотрібний силуваний читач. Його велич, силу і глибину пізнали вже й чужинці і масово перекладають його новели на свої мови, а ти своїм базіканням собі лише виставляєш свідоцтво вбожества. Хто виступає проти класика, проти здорового глузду виступає.

– В таких разі я виступаю з дискусії і також біжу на теніс.

Іншим разом полеміка розгорілася, як добре топливо на сильнім вогні, на Гомерівській проблемі.

– Тату, чи Гомер народній поет чи двірський? – запитав філолог, ще й до того класичний.

– Само питання хибно поставлене. Гомер передусім великий поет загальнонародський, а не виключно грецький. Його творами захоплювалися не тільки “анакти”, але й простий народ тай співаки виходили з народу, а не з дворів.

– Добре, але ж уся Іліяда це ряд “арістей”, геройських подвигів князів, а маси, прості вояки там лише гинуть.

– Не було тоді в моді описувати діла безіменних героїв, але ж перекази про троянську війну і поворот Одиссея зберіг народ, бо Гомер жив значно пізніше і важко відрізнити в епопеях, де народне добро, а де Гомерова робота.

– Композиція певно Гомерівська, – переказував син нахапані в школах, але не передумані відомості.

– Хай і так, але міфологію Гомер сам не видумав і події не вигадав, хіба згрупував і надав їм лад.

– В чім же його мистецтво?

– З сирого і розкиданого матеріалу зробити артистичну цілість, це діло, гідне найвищої похвали. Наші думи не гірші від грецьких переказів, тай герої були у нас не менші, а Гомера не було, цілість не вийшла.

– Йой-йой-ой! Яка шкода! Але ж проби створити українську “Іліяду” певно хтось у нас робив?

– Були проби, але невдалі і того, хто пробував наслідувати Гомера, навіть згадувати не варт.

– А я й нецікавий знати його прізвище тай учителя не хочу про це питати. Мені вистачить Гомера, буду вивчати його пісні на пам’ять, буду їх здавати і доки життя мого і доки зможу, буду їх пам’ятати.

Велика баталія зчинилася, коли Тато /в 1907–1908/ взявся редагувати Шевченкові поезії, а якась нечиста сила намовила його поставити в тексті на численних словах наголоси.

– Тату, пощо ті наголоси? Та хіба наша мова підлягає грецькій акцентуації? Може ще й спіртом /придыхом/ її напоїти? – накинулися діти на Татові замисли і плани.

– Що ви, діти, знаєте! В нас люди декламують “Кобзаря” і ставлять такі фальшиві наголоси, що прямо вуха ріже, на концерті видержати не можна, на двір тягне якась невидима сила. Треба ж нарешті запобігти цьому знушанню над генієм українського народу.

– Але ж традиція не дозволяє опоганювати текст варварськими наголосами! – гарячився син філолог класичний, не україніст.

– І ще більше та сама традиція не дозволяє псувати мову перекрученими наголосами, – відгризався батько.

– Адже сам ритм показує, де повинен стояти наголос, – вставив середущий син, що займався між іншим метрикою, поетикою і фонетикою.

– Нічого ритм не показує, бо у Шевченка переважає силабічний вірш із свобідним ритмом.

– Але хто купує екземпляр “Кобзаря” стає його власником і наголошує свобідно, як сам хоче, і хто йому може наказати? – завважив менший син, може й мудро, але ненауково.

– Не знаючи правильного акценту, краще не ставити ніякого, – сказав син, що не раз попівся на грецькім акценті, а тепер не будучи філологом і не відповідаючи за мовні потягнення, лиш оливи підливав до полемічного вогню.

Однозгідному блокові синів Батько протиставив силу аргументів /непевних/ і власну волю, в 1907 р. захитану сильною волею Грушевського, і таки поставив на своїм, бо розкидав по віршах Шевченка силу силенну наголосів над словами, від яких текст зарядив, як церковна слов’янщина титлами, ериками і паєриками. Нечуєві–Левицькому певно серце краялося від такого “КОБЗАРЯ”.

Сини, як легендарний Пилат, тільки руки вмили і скинули з себе всяку відповідальність. Гострий засуд на злочасні наголоси пройшов швидко з боку Доманицького. В київській “РАДІ” він рецензував львівське видання “КОБЗАРЯ” і не пошадив докорів редакторові, доказуючи, що багато з тих наголосів, які подано в тексті, на Звенигородщині не вживаються тай Шевченко ніяк не міг так акцентувати.

– Чи Тато буде відповідати щось на рецензію Доманицького? – запитав Андрій, прочитавши “РАДУ”.

Та нащо! – відповів Тато лаконічно.

Взявся якимось Андрій перекладати з Апулея “Золотого Осла” чудову казку про Амора і Психею. Слова оригіналу, хоча з доби срібної латині, переважно були перекладачеві відомі, десь-якесь словечко треба було витягнути зі словника. Над перекладом Андрій працював з великим запалом, поправляв дещо, переписував картки начисто, нарешті (за несповна три місяці) цілість була готова. Видати друком найлегше міг батько. Андрій розраховував вже на невеличкий бодай гонорар і з деяким острахом звернувся до Тата.

– Тату! Чи Тато мав би час переглянути і – якщо треба – поправити мій переклад?

– А що ти переложив? – запитав Тато з немалим здивуванням.

– Апулея “Амора і Психею”, – сказав Андрій ніби скромно.

– Огого! – скрикнув батько. Ну, це річ хороша, але ж і переклад повинен бути майстерний. А ти ж української літературної мови не знаєш, вона ж зовсім не те, що тутешня шкільна тарабарщина. Але все одно. Для тебе час мушу мати! Дай мені оригінал, ти читай свій переклад, будемо звіряти.

Андрій захочений цими словами, з радістю взявся читати свій “чистопис” перекладу. Але швидко показалося, що він навіть як чорновик не годиться.

– Все треба переробляти наново. Казкового стилю, ти Андрію, ані в зуб не знаєш. Тай мова перекладу для друку непридатна.

Батько провірив не більше двох сторінок.

– Ану, оберни картку на другий бік, – впали класичні слова Тата – візьми перо, будеш писати мій переклад! – сказав до Андрія, що мабуть не прочував такого лиха, але наказ виконав.

– Ну, ти Андрію, чиста розмазня! Навіть одним словом ти не пробував боронити свій переклад, або відмовитися від писання вдруге того самого! – дорікали жартом брати і сестра.

Коли переклад добігав кінця, Андрій злорадісно розповідав братам, коли не було при тім сестри ні Мама.

– Знаєте, Тато дав у перекладі паскудні слова, яких у мене не було, на латинське “адультеріум”. Хі-хі-хі!

Подібне трапилося середущому Тарасові. Але він узявся до справи обережніше. Перекладав секретно, частинами, не зраджуючися перед батьком і жартами заслоняючись

перед братами. Коли переклад добігав кінця, Тарас пішов до видавництв, але всі видавці вимагали візи Батька, великого знавця античних літератур.

- Тату, чи Тато мав би час переглянути мій переклад з грецького письменства?
- Ов, коли ж ти це переклав?
- У вільні від занять хвилини.
- Що ж ти переклав?
- Симпозіон Платона.

– Е, та то річ дуже трудна і глибока. Не знаю, чи вдалося Тобі. Ану дай мені грецький текст, а Ти читай свій переклад.

– Біда, подумав Тарас, – починається так само, як з Андрієм. Але я на другій сторінці писати не буду.

Почав він читати дещо дрожащим голосом. Але не голос став “каменем перешкоди”, а мова і стиль, так самісінько як у Андрія. Батькові передусім не сподобався занадто дословний переклад. Думку затемнювала залежна (непряма) мова, прикро вражали вставні речення.

Батько видержав не більше трьох сторінок.

– Все треба не переробляти, але наново перекладати. Візьмемося до цього з Андрієм.

Так і сталося. Переклад поруч інших праць довершений був батьком протягом чотирьох місяців. Д-р Іван Франко дописав знамениту передмову про значення Платона, зробив інший від традиційного поділ на розділи, дав гарні заголовки, а найголовніша річ – відкинув принцип дословності, замінюючи залежну (непряму) мову на пряму. Цілість була перекладена так добірною мовою, до того ж ритмічною, що скидалася на поему і мимо глибокого змісту плавно і легко читалася. Маленького формату 16 % брошурка в оранжевих обкладинках і дешева ціною робила дуже гарне враження і притягала до себе масово – нечисленних читачів.

Між тим до чимраз більшого значення доходив молодий колектив “М о л о д о ї М у з и”. Його члени вважали, що стара гвардія Франків, Федьковичів і Млак віджила своє, молоде покоління повинно йти в л а с н и м и дорогами, сказати суспільству с в о є слово, дати йому н о в і ідеї. З цією метою молодомузці вибрали шлях модернізму з відгалуженням у бік символізму і експресіонізму. Видали гучний Маніфест Молодої Музи, потім почали появлятися щораз нові збірки віршів і прози, поки всіх товаришів не затьмив В. Пачовський, може найталановитіший між одностумцями, якого ура-патріотична драма “Сон української ночі” /1906/ наробила великого шуму. Один екземпляр величенької віршованої п’єси на дорогім папері і в люксовій оправі з афектованою дедикацією післав автор старенькому Франкові, як найбільшому знавцеві літератур, великому критикові і скромній людині.

Тато з надлюдським зусиллям прочитав віршований дарунок, потім накинулись на нього сини і читали без труду, зате з захопленням, вкінці книга дійшла до Мами і

викликала у неї іронічні посмішки. Ніхто з рідних однак не знав точно, як ставитися до модного, салонного мебля і врешті один із синів пішов до оракула, але не до Аполлонового, а до батьківського.

– Тату, яке значення має “Сон української ночі”? – не називаючи прізвищ запитав смільчак.

– Таке саме, як і вся дотеперішня продукція “Молодої Музи” – блискуча словесна форма і слабенький зміст. А в мене ні часу нема, ні охоти розшифровувати символи, вибирувати розсипані перли, нюхати зілля з трьох гір, плавати по морі тьми, колисати смуток. Не буде хісна з купованого розуму. Хто не любить народної творчості, хто не признає інтересів трудових мас і прості речі висловлює високопарними словами, той крім хвиливого ефекту не може мати тривкого значення. Я не признаю мистецтва для мистецтва. Тягнуть мене молоді люди за язик – мушу їм відповісти.

– А нам усім, за винятком мами, “Сон української ночі” подобався! – сказав син задержувати і з тихим заміром ще піддержати полеміку.

– Бо ви не знаєте життя, не маєте критичного змислу і не добачаєте в п’єсі всіх тих чужих впливів, що вилазять з неї, мов шило з мішка, і колють на всі боки, де тільки до неї доторкнуться.

І цей син відійшов, спіймавши облизня, а незадовго і сини, і вузька публіка читали у “Вістнику” знамениті Татові рецензії на твори “Молодої Музи”, що дістали належну оцінку і зорієнтували задовільно українських любителів книги.

До нас, точніше до батька, приходив часто молодий чоловік, елегантно зодягнений, з дуже блідим обличчям, з запаленими очима, приносив товсті зошити якоїсь віршованої писанини.

– Це Козловський Олександр, – сказав Тато, – глadiator морітурус, смертельно поранений Амором. Йому три чверті до смерті, але поки на віки замкне очі, хотів би ще бачити свої вірші в друці.

– Та вибрати наче є з чого, – сказав один із синів, призначений на безплатного адвоката. – Він же приніс макулатури зо п’ять кілограмів.

– Біда в тім, що вибирати нема що. Це переважно халтура.

– То переробити треба, – докинула Мама, – хіба це тобі трудно? Адже чорновик Дечка ти переробив на шедевр “Зів’ялого листя”.

– “Зів’яле листя” моє, з Дечка там ні сліду не знайдеш! – сказав Тато твердо, спростовуючи зловний жарт Мама.

– І Козловському належить зів’яле листя, він і сам давно зів’яв, – пустила Мама колючку мимо вух, – а Ти пришпилишся лише як редактор, – докінчила Мама резолютно і за тихою апробатою дітей, а не зовсім згідно з татовим поглядом і бажанням.

Тато справді взявся до роботи. Не раз при обіді жалівся, що ще над ніяким чужим твором стільки не працював, бо не лише шліфувати доводиться, а переробляти, підбирати нові заголовки, змінити невдалі.

– Не знаю ще, як цілу збірку назвати, бо автор сам не дав їй титулу і довший час не заходить до мене.

– Може він уже догорає, як поліно в печі, – докинув ущипливий, як звичайно, Петро.

– Тоді стане справжнім “козлом відпущення”, як перенесеться у вічність, – філософічно завважив Андрій, сам неабиякий філософ.

– Але ж збірку його віршів треба видати – сказав Тато рішучо, – він і гроші лишив на друк. Піду ще сьогодні довідаюся, що з ним діється.

Тато завжди слово додержував.

– Не застав я поета дома, – промовив більший про меншого зрезигновано. – Кажуть, що тяжко хворого повезли в лікарню. А мені не по дорозі туди швендяти.

– Приспіши видання збірки! – порадила Мама, якій жаль було наполегливого, а при тім скромного і дуже змізерованого гостя.

Серед тих переважних нарад поетові-пацієнтові судилося переставитися /мабуть десь коло року 1898/.

Батько значно пізніше докінчив редагування і видав збірку “МІРТИ Й КИПАРИСИ” /1905/. Деякі речі в ній були непогані, особливо ті, де пробивався шибеничний гумор, але цілість була слаба, хоча Батько в “Передмові” захвалював скоропостижного автора і його рукотворні твори. В декотрих віршах знаходимо окрушини античної міфології, і ті звучать красиво, як-от:

ЧОРНА ДУМКА

Світ зчорнів і небо чорне,
Зелень чорна, чорне все...
Жду, поки мене загорне Та, що вічний сон несе.
Там, де Лета ллється тихо,
Ахеронт журчить мерцям,
Там забуду своє лихо, –
Там спокій усім серцям.
Може в хвилях Флегетону
Змию муку навісну,
І тихенько, без гомону,
Прокрадуся в браму сну /1897/.

– Тату, чи дійсно Шевченко між усіма слов'янськими поетами найбільший? – запитав раз син Т., як син Тараса Бульби викликаючи Тата на словесний герць.

– Нема найбільших поетів ні найменших. Є поети визначні, національні, геніальні, всесвітнього значення, але є й сезоніві, модні, люблені, читані.

– І забуті бувають, – докинув синок, аматор і р о н і ї .

– І безіменні трапляються, – добавив другий син, також літературознавець.

– І невідомі! – похвалився глибоким знанням син-футболіст.

– І всі вони, – продовжував батько, – блистять серед даного народу чи класу, в певну епоху його розвитку, а потім старіються.

– Але ж, Тату, геніальні твори тим великі, що не старіються, – банальністю похвалився син, що почав дискусію.

– Це так, – не заперечував Батько, – але ж людина не може житися завжди одною стравою ні фізичною, ні духовною. Все те саме надовість.

– Навіть життя змудиться, – парадоксом пописалася подруга.

– Твори, хоч би які гарні, швидше чи пізніше перестають бути актуальними, їх чим раз менше читають. Люди, як завжди, гоняться за новиною – хоч гірше, аби інше. Те саме відноситься до Шевченка. Кожний поет має свої особливості. Музикальністю вірша Шевченкові мало хто дорівняє, але ж у Пушкіна і Міцкевича вірш гладший, Шевченко глибший, але інші поети більше були перекладені. Демократизмом може перевищує багатьох Шевченко, а другі переважають різноманітністю мотивів. У цього ідейність вища, у других більше патріотизму. Там переважає почування, деінде розум. Нераз трудно збагнути, в чому сила художника, яка причина популярності і чому окричаний нераз автор пірнає передчасно в безвість забуття.

– Хіба слов'янські народи не зобов'язані шанувати пам'ять найбільшого генія Слов'янщини?

– Не мають такого обов'язку. Ця повинність тяжить тільки на нас.

– Тату, чим може бути корисна трудовому народові Катря Гриневич, що її твори час від часу появляються у “Вістнику”? – запитав син, що стояв близько не так до народу, як до його фольклору.

Батько якось не відповідав зразу, здавалося, що думає над відповіддю, хоч цього з ним ніколи не траплялося.

– Тату, для кого призначені ті твори? До якого напряму вони належать самі і зачисляють їх?

– “Вістник” не є призначений для селян і робітників, – пояснив батько, – ані для школярів, вони його майже не пренумерують (передплачують). Але доросла інтелігенція також хоче мати періодику для читання. Не можна завжди перемелювати і пережовувати те саме. Кожна література потребує оновлення.

– Тату, то так само як футбольна команда, навіть найсильніших гравців з часом треба усувати і замінити молодшими, – влучно порівняв Петро, сам завзятий футболіст.

– От бачиш, – міркував Франко-сеніор, – так усюди мусить діятися. Література потребує щораз нових голосів. Гриневичка без сумніву талант оригінальний. Нові в її творах мотиви, своєрідний стиль, особливий підхід до явищ життя. Погано лиш те, що авторка оригінальність поширює також на мову, допускає багацько вже “кованих” словечок, дивно складених і мало зрозумілих.

– Власне через те я її творів зовсім не можу читати, – завважив син, але котрий саме, тепер не пригадаю.

– Крім того вона, – знов Тато, – перевантажує розповідь поетичними образами і фігурами, так що вкінці вони стають для читача прикрими, як мухи, що пхаються до страви.

– Яка ж неволя редакції друкувати такі вимучені твори? Чи то Тато запускає ту писанину в номери журналу? – запитав ініціатор дискусії.

– Не сам я, – боронився Тато, хоч суду не було – адже є редакційний комітет. Гнатюк пише рецензії, новини, статті з ділянки етнографії. Я відаю перекладами, пишу статті на актуальні теми, постачаю художні твори всяких жанрів, власні і редаговані мною чужі. До Грушевського належить усе, що пахне історією, має він теж над журналом загальний нагляд, дбає про фінансування.

– Що ж Тобі не подобалося у Гриневички? Ану прочитай дещо.

Тарасище мигом притаскав книжище і почав читати новели ще.

ВІКНА

“В тих вікнах довго було темно. Як сліпі, старечі зіниці дивилися вони в далечінь, залиту ліловим повітрям. Нечулі, мертві плями, що їх безрух і пуста поволікли плісню вічного смутку. Їх вигляд і днем і нічю не змінювало ніщо, хіба лісові тіні, що громадами заходились тут холітатись.

Вони бувало представлялись мені валом фйордів, велетів, обернених прокляттям божим у камінь” (Літературно-науковий ВІСТНИК, Львів, 1902, ст. 145)

– Але холерно написано! – вигукнув той же спортсмен.

– От бачиш, як можна оригінально описати зовсім звичайні предмети.

– Тату, я дійсно не міг би т а к описати. Але який (сукін син) меланхолік буде це читати?

– До тебе з поклоном напевно не підуть. Не любо – не слухай і не читай, не розумієшся – не ляпай! – сказав Батько досить оригінально і переконливо.

– Дійсно оригінально і дуже оригінальних треба читачів, щоб таку саламаху стравили, – сказав оригінально середущий франківець.

– Тату, котра та Катря Гриневич? Чи вона приходила до нас, – наївно запитав Петро.

– Приходила, – сказав Тато, – і навіть...

В тім крайно неделікатно перебив його Тарас.

– Не знаєш? Та скромна і стидлива дама, що в величенькій торбинці приносила певно свої твори, що з них зошити аж на верха сторчали! І ходить вона в старомодних черевиках із скосяками до середини, – додав спостережливий Андрій. – Адже її муж учив мене і Тараса в нормальній школі.

В році 1906 і 1907 внадився до нас ходити Сидір Твердохліб, один з членів “Молодої Музи”, досить гарно одягнений, гімназійний учитель-полоніст.

– Хочє Твердохліб перекладати моїх “Каменярів” на польську мову, – сказав раз при обіді Тато. – Але не знаю, чи не буде це для нього надто твердий хліб. Бо не думку схопити він розігнався, але поправити мою поему хоче і модернізувати її бажає так, щоб найбільш сучасному польському читачеві була вона доступною і милою.

– Що ж Татові це шкодить, нехай перекладає, може нам який крейцар з цього капне, – сказав матеріалістично настроєний третій син.

– Не о крейцар ходить, – загомонів Батько дещо обурений і все-таки здержуючи себе – але я не маю охоти передягатися в стрій арлекіна і виступати перед чужою публікою як чистої води модерніст.

І все-таки Сидір переконав батька, що всякий переклад іде на користь поетові, чим більше перекладів, тим більша слава, з якої частина спливає теж на народ, служити якому Франко сам добровільно і при свідках зобов'язався.

– Пане доктор, – підмовляв хитрий Твердохліб /радше мякохліб/. Ви і так будете співавтором мого перекладу, не має чого боятися, – продовжав той же тип улесливо, – Вашої поеми я Вам не поспую, а радше направлю, і не перестаріла вона стане перед польською добірною публікою, а оновиться, осучасниться.

Франко дався не так переконати, як “обрамбурити”.

Переклад Твердохліба, неавторизований, появився друком.

Франко зовсім не був ним задоволений і написав прекрасну статтю “Про штуку перекладання”, ілюструючи її якраз порівнянням оригіналу “Каменярів” із польським перекладом вище згаданого Твердохліба.

Щоб задобрити батька, той сам перекладач післав йому збірку власних віршів “В свічаді плеса”, з якої критик ще менше був задоволений, ніж “перекладом”.

Той Твердохліб виринув пізніше як особистий секретар польського маршала Й. Пілсудського. В 1915 році прийшов він з Бігеляйзенем, також учителем гімназії і давнім товаришем Івана Франка, до хворого письменника і обидва намовляли його, щоб написав листа до Пілсудського, як до команданта легіону і до майбутнього володаря також українських земель, частини історичної Польщі. Батько, ясна річ, відмовився писати вірнопідданчого листа, але така супліка ніби від імені Франка таки була написана, пізніше виправлена в формі пророцтва так, як розвинулися події, і наробивши деякого шуму пішла в забуття.

За Твердохлібом і слід загинув.

Так ось полемізував Іван Франко, шляхом аргументації “за” і “проти” віднаходив правду, переконував других або сам давався переконати. Погляду одначе, який признав слушним, держався твердо. Не впертим був, але принциповим і послідовним.

Легко його міг переконати селянин або робітник, далеко тяжче товариш, рівний освітою, як Павлик, Коцовський, Белей, ніколи націоналіст типу Борковського, Партицького чи Барвінського...